

Univerzita Karlova v Praze

1. lékařská fakulta

Autoreferát disertační práce

**Dějiny dermatovenerologie na pražských lékařských fakultách
v letech 1790-1945**

MUDr. Zuzana Kružicová

2013

**Disertační práce byla vypracována v Ústavu dějin lékařství a cizích jazyků 1. LF UK
v letech 2008–2013.**

Autorka: MUDr. Zuzana Kružicová
Obor: Dějiny lékařství
Předseda oborové rady: Prof. PhDr. Milada Říhová, CSc.
Školící pracoviště: Ústav dějiny lékařství a cizích jazyků 1. LF UK
U nemocnice 4, 121 08 Praha 2
Školitelka: Doc. PhDr. Ludmila Hlaváčková, CSc.

Oponenti disertační práce:

- Prof. MUDr. Jana Hercogová, CSc.
Dermatovenerologická klinika 2. LF UK a NNB, Budínová 2, 180 81 Praha 8
- Doc. PhDr. Bohumil Jiroušek, Dr.
Historický ústav Filozofické fakulty JU, Branišovská 31a, 370 05 České Budějovice

Předsedkyně oborové rady: Prof. PhDr. Milada Říhová, CSc.

Disertační práce bude nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněna k nahlížení veřejnosti v tištěné podobě na Oddělení pro vědeckou činnost a zahraniční styky Děkanátu 1. lékařské fakulty.

Abstrakt:

Dějiny oboru dermatovenerologie na pražských lékařských fakultách nebyly dosud komplexně zpracovány. V první části dizertační práce je zpracováno dílo a představena osobnost Ferdinanda Hebry (1816-1880), jako zakladatele moderní systematiky kožních nemocí, a je definované postavení vídeňské dermatologie v evropských podmínkách. Studium archivních a tištěných pramenů byla provedena rekonstrukce vývoje oboru dermatovenerologie na pražské lékařské fakultě od nepovinných přednášek ve 40. letech 19. století až do roku 1945. V práci byly zachyceny osobnosti a díla vedoucích představitelů oboru dermatovenerologie – Aloise Krause (1793-1847), Josefa Čejky (1812-1862), Johanna Wallera (1811-1880), Vilém Petterse (1826-1875), Vítězslava Janovského (1847-1925), Františka Šambergera (1871-1944), Karla Gawalowského (1890-1965), Philipa Josepha Picka (1834-1910), Karla Kreibicha (1869-1932) a Josefa Bezecneho (Greipla) (1901-1945). Na základě systematické excerpce článků z dobových lékařských časopisů (*Vierteljahrschrift für die praktische Heilkunde*, *Zeitschrift für die Heilkunde*, *Prager medizinische Wochenschrift*, *Archiv für Dermatologie und Syphilis*, *Časopis lékařů českých*, *Česká dermatologie*) a odborných monografií, jsem zmapovala vývoj oboru dermatovenerologie, upozornila na diagnostické a léčebné možnosti, a u každého představitele oboru jsem vytvořila souhrnný přehled jeho časopiseckých publikací, přednášek a monografií, a upozornila na jejich hlavní vědecký přínos. Studium ohlašovaných přednášek (z *Ordnung der Vorlesungen an der K. K. Universitaet zu Prag aus der Drückerei der k. k. Schulbücherverlagsverwaltung für Böhmen* v letech 1849-1883, a ze *Seznamu přednášek na C. K. České Karlo-Ferdinanské Universitě v Praze* v letech 1883-1920) byl popsán a zhodnocen ucelený obraz pedagogického procesu, zaměření přednášek, dobových učebnic a atlasů. Po rozdělení lékařské fakulty v roce 1883 na českou a německou lékařskou fakultu byl srovnán vývoj oboru na obou fakultách s největším důrazem na objasnění institucionálního vývoje české i německé kliniky pro kožní a pohlavní nemoci, jejich umístění, přístrojové a laboratorní vybavení. V práci je zachycena i institucionalizace vědeckých dermatovenerologických společností, pořádání kongresů, vědeckých setkání a konferencí. V dizertaci jsou zpracovány hlavní body boje proti venerickým nemocem a protiprostituční opatření od 18. do začátku 20. století.

Summary:

The history of dermatovenerology at the Prague medical faculties has so far evaded the attention of medical historians. This work therefore fills the gap – albeit partially – by presenting a development of the discipline at the Charles University including its roots in Vienna. To achieve the goal I have first started with the figure of F. Hebra, the founder of modern systematics of skin diseases, and I have also attempted to outline the position of the Vienna dermatovenerology within the European context. The second part of my thesis describes the development of Prague dermatovenerology, which was reconstructed on base of study of archival as well as printed sources spanning the period between 1840s and 1945. The research strives to capture life and medical works of the leading figures in our dermatovenerology – A. Kraus, J. Čejka, J. Waller, V. Petters, V. Janovský, F. Šamberger, K. Gawalowski, P. J. Pick, K. Kreibich and J. Bezecny (Greipl). Apart from the biographical information I also focus on the gradual development of dermatovenerology as a medical field, while highlighting its diagnostic and therapeutic options. My goal was to develop a comprehensive overview of the scientific publications, lessons, and memoirs, which would serve as a background for study of main scientific contributions of each prominent figure. The thesis is based on systematic excerpts from the articles of several medical journals (*Vierteljahrsschrift für die praktische Heilkunde*, *Časopis lékařů českých*, *Česká dermatologie* etc.) as well as specialised monographs. The exposition does not miss out an evaluation of dermatovenerological education at the Czech and German branch of the Charles University. This part of research stems from study of “lesson reports”, which were published either in German (*Ordnung der Vorlesungen an der K. K. Universitaet zu Prag aus der Druckerei der k. k. Schulbücherverlagsverwaltung für Böhmen in 1849-1883*) or in Czech (*Seznam přednášek na C. K. České Karlo-Ferdinanské Universitě v Praze covering period 1883-1920*). As a particularly important topic I have chosen a comparison of equipment (laboratory, instrumental) and facilities available for the Czech and German clinics for skin and venereal diseases following the division of the Charles University into the Czech and German parts in 1883. Finally, the thesis also describes the institutional development of scientific dermatovenerological societies, conferences, and other forms of interaction within the academic environment.

Obsah

1	Úvod.....	2
2	Hypotézy a cíle práce.....	3
3	Materiál a metodika	4
4	Výsledky	6
5	Diskuse.....	10
6	Závěr	11
7	Použitá literatura	12
8	Seznam publikací autora	14
8.1	Seznam publikací k tématu disertační práce.....	14
8.2	Ostatní publikace	14

1 Úvod

Dějiny oboru dermatovenerologie nebyly dosud souhrnně zpracovány. Vyšly pouze dílčí práce mapující parciální oblasti vývoje oboru kožních a pohlavních nemocí. V zahraniční literatuře byly vydány práce historiků medicíny, jež zachycují vývoj dermatovenerologie v určité jazykové oblasti či časovém rozmezí.

Kožní a venerické choroby přitom pronásledovaly lidstvo od samého počátku jeho existence stejně tak jako snahy proti nim bojovat. Největším popudem, a zároveň motorem urychlujícím formování a vývoj venerologie jako nedílné součásti oboru dermatovenerologie, byl prudký nárůst výskytu pohlavních nemocí, a to zejména syfilis, která zachvátila Evropu v podobě silně virulentní epidemie v letech 1494-1496, s velkou variabilitou klinického obrazu i příznaků, a nemoc jako taková se postupně stala metlou novověku¹. Zpočátku se nevědělo, že jde o nemoc pohlavní, ale považovala se za „bič boží“, v níž se spatřoval trest za všeobecnou bezbožnost. Novodobý název pro syfilis pochází z roku 1521 od italského básníka a lékaře Girolama Fracastora (1478-1553), který ve své slavné básni *Syphilis sive morbus gallicus* popisuje a opěvuje pastevce Syphila potrestaného touto nemocí samotným Apollónem za to, že nestavěl oltáře bohům, ale svému králi².

V 16. a 17. století se syfilis nadále šířila hlavně vojenskými výpravami a pohyby velkých armád, ve kterých se míchaly různé národnosti žoldnéřů, a nechyběly v nich ani velké počty prostitutek stěhujících se spolu s armádami. S tím se odhalil další bohatý zdroj šíření pohlavních nemocí – prostitutky. S nárůstem výskytu pohlavních nemocí v populaci se stala prostituce nejenom závažným společenským, ale hlavně zdravotním problémem.

Se snahou potlačit šíření pohlavních nemocí v našich zemích koncem 19. století, musely prostitutky žádat o registraci a vystavení zdravotního osvědčení – „zdravotní knížku“, která byla vybavena fotografií prostitutky a základními osobními daty. Knižku mohla prostitutka získat jen po vstupní, povinné lékařské prohlídce³. Prostitutka nesměla vykonávat své povolání, pokud neprošla pravidelnou týdenní lékařskou prohlídkou s následným písemným potvrzením o dobrém zdravotním stavu a absenci příznaků svědčících pro pohlavní nemoc. Přímo odpovědný za zdravotní kontrolu byl městský lékař, a kontroly probíhaly buď u něj v ordinaci, nebo i v pokojích prostituovaných, které si za prohlídky platily. V případě nemoci

¹ Virendra N. SEHGAL, Prashant VERMA, Kingsuk CHATTERJEE et al., *Origin and evolution of syphilis: drifting myth*, *Skinmed*, 2012, 10(1), s. 8-12.

² M. M. HUDSON, R. S. MORTON, *Fracastoro and syphilis: 500 years on*, *The Lancet*, vol. 348, 1996, s. 1495.

³ Milena LENDEROVÁ, *Chytla patrola aneb prostituce za Rakouska i republiky*, Praha 2002, s. 25-30, 79-85, 119-125.

jí byla knížka odebrána a navracena až po vyléčení. Prohlídky se konaly s policejní asistencí, protože pokud byla zjištěna pohlavní nemoc, musela být prostitutka dopravena do nemocnice, domácí léčení bylo zakázáno^{4,5}.

S tím souvisí i počátky specializované ústavní péče v Praze o pacienty postižené kožními a pohlavními nemocemi. Na základě reforem a dle nařízení Josefa II. (1741-1790), byla na přelomu let 1790/1791 v Praze otevřena všeobecná nemocnice⁶. Situace si vyžádala, aby byl zvýšen počet lůžek určených k léčbě venerických onemocnění, a to zejména k léčbě prostitutek s pohlavními chorobami. Proto nemocnice pronajala v roce 1802 v bezprostřední blízkosti hlavní budovy na tehdejší Dobyččím trhu (dnes Karlově náměstí) domek pro léčbu pohlavně nemocných prostitutek. Tato „venerická léčebna“ měla čtyři vyhrazené místnosti a kapacitu 52 lůžek⁷.

Se šířením pohlavních nemocí, zejména syfilis, si situace v Praze vyžádala vývoj specializovaného oboru zabývajícího se právě studiem a léčbou pohlavních a kožních nemocí. Při vzniku samostatného medicínského oboru je nutné splnění základních kritérií, jako je pojmenování oboru, vznik první oborové literatury, vybudování akademického zázemí a klinického oddělení zabývající se léčbou pacientů a výukou studentů.

Dermatovenerologie na pražské lékařské fakultě se začala systematicky vyvíjet od nepovinných přednášek ve 40. letech 19. století⁸.

2 Hypotézy a cíle práce

Hlavní cíle mé práce jsou:

- Na základě archivních a tištěných pramenů zrekonstruovat ustanovení a výuku oboru dermatovenerologie na pražské lékařské fakultě od nepovinných přednášek ve 40. letech 19. století až do roku 1945.
- Zachytit osobnosti vedoucích představitelů oboru dermatovenerologie na pražských lékařských fakultách nejenom v profesní, ale i osobní rovině. U každého představitele poskytnout souhrnný přehled jeho publikací s detailnějším zpracováním jejich přínosu

⁴ Karel ČERNÝ, *Prostituce na počátku století*, Kuděj 2001/1, 3. ročník, s. 60-66.

⁵ Zuzana KRUŽICOVÁ, Naděžda VOJÁČKOVÁ, *Dějiny prostituce*, Česká dermatovenerologie, 2011/2, ročník 1, č. 2, s. 52-55.

⁶ Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Petr SVOBODNÝ, *Dějiny všeobecné nemocnice 1790-1952*, Praha 1990, s. 21.

⁷ František ZÁRUBA, *Všeobecná nemocnice v Praze a historie kožních klinik*, Čs. dermatologie r. 69, 1994 č. 3, s. 162-164.

⁸ Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Eva ROZSÍVALOVÁ, *Studium a přednášky na lékařské fakultě pražské univerzity v letech 1690-1848*, Praha 1984, s. 91.

oboru dermatovenerologie od popsání nových klinických jednotek či potvrzení nebo vyvrácení dobových ideologií a představ.

- Jako lékařka v atestační přípravě v oboru dermatovenerologie chci na základě publikací představitelů dermatovenerologie z odborné stránky zhodnotit proces diagnostiky a léčby jednotlivých kožních chorob se zaměřením na venerologické nemoci, objasnit diagnostické a léčebné možnosti dané doby a srovnat je s možnostmi dnešní léčby a stanovení diagnózy.
- Po rozdělení lékařské fakulty na českou a německou sledovat vývoj oboru na obou fakultách, srovnat četnost stanovených diagnóz, objasnit využívané diagnostické možnosti a postupy obou klinických pracovišť a dále sledovat vývoj oboru na české i německé klinice v jejich vzájemném konkurenčním prostředí.
- Objasnit institucionální vývoj klinik, jejich umístění, přístrojové a laboratorní vybavení a jejich další rozvoj. Zasadit vývoj oboru dermatovenerologie na české i německé klinice do vývoje evropské dermatovenerologie, zejména v německé jazykové oblasti.
- Zmapovat institucionalizaci vědeckých dermatovenerologických společností, pořádání kongresů, vědeckých setkání a konferencí.
- Upozornit na hlavní body boje proti venerickým nemocem a protiprostitučním opatření od 18. do začátku 20. století.

3 Materiál a metodika

Hlavním zdrojem informací, které ve své disertační práci využívám, jsou prameny archivní (uloženy v Národním archivu v Praze, v Archivu Univerzity Karlovy v Praze a v knihovně a ve sbírkách Ústavu dějin lékařství a cizích jazyků 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy). Prameny tištěné jsou dobové odborné publikace – monografické a časopisecké.

Zdrojem odborných publikací a článků z první poloviny 19. století (prací zejména Josefa Čejky, Johanna Wallera, Viléma Petterse a Viléma Weisse) je německy psaný časopis pražské lékařské fakulty *Vierteljahrschrift für die praktische Heilkunde*, který vycházel od roku 1844.

Od druhé poloviny 19. století se hlavním zdrojem informací a vědeckých článků (hlavně u Vítězslava Janovského a částečně Františka Šambergera) stal *Časopis lékařů českých*, který vycházel od roku 1862.

Z časopisu *Česká dermatologie*, který byl založen a začal vycházet v roce 1919, jsem čerpala vědecké publikace Františka Šambergera, Karla Gawalowského, Karla Hübschmanna, Antonína Trýba. Dále tento časopis poskytuje informace o založení odborné dermatologické společnosti, jejich národních sjezdech i o zasedání místních sekcí. Za velmi zajímavé

pokládám biografické články s nádechem původní doby autorů K. Gawalowského, A. Trýba či K. Hübschmanna o jejich předchůdcích, které jsou bohatou studnicí informací založených na jejich autentických vzpomínkách a zážitcích.

Dalším zdrojem odborných informací jsou dobové učebnice používané od 40. let 19. století: *A practical Synopsis of cutaneous Diseases according to the arrangement of dr. Willan* (1813, autor Thomase Batemana), první dermatovenerologické české litografované učebnici Vítězslava Janovského *Dermatologie čili nauka o nemocech kožních dle přednášek Vítězslava Janovského* a *Syphilis dle přednášek Vítězslava Janovského*, obě s neuvedeným rokem vydání, přičemž lze předpokládat, že obě byly vydány koncem 19. století. Vítězslav Janovský byl autorem i dalších učebnic, které jsem prostudovala a ve své práci rozebrala: *Nauka o nemocech venerických a příjičných, I. část – nemoci venerické* (Praha, 1911), *Nauka o nemocech venerických a příjičných, II. část – nemoci příjičné (Syphilis), díl I.* (Praha, 1919), *Nauka o nemocech venerických a příjičných, III. část – nemoci příjičné (Syphilis), díl II.* (Praha, 1920) a *Dnešní léčba pohlavních nemocí* (Praha, 1924). Informace a data o léčebných postupech, klasifikaci kožních nemocí a diferenciaci – diagnostické rozvaze jeho nástupce Františka Šambergera jsem čerpala z jeho vydaných učebnic: *Dermatologie I. část všeobecná – Dermatologická propedeutika* (Praha, 1913), *Dermatologie I. část všeobecná – Dermatologická propedeutika, druhé, opravené vydání* (Praha, 1920), *Dermatologie II. část speciální a) diagnostika chorob kožních* (Praha, 1923) a *Dermatologie II. část speciální b) terapie chorob kožních* (Praha, 1925).

Literatura, kterou jsem v této dizertaci použila, se obecně týká několika tematických oblastí. Obecně se jedná o články zachycující parciální institucionální vývoj české dermatologie v odborných lékařských nebo historických časopisech, ve kterých jsem našla řadu studií nejenom z pera historiků medicíny, ale i lékařů – dermatovenerologů, zajímajících se o vývoj našeho oboru. Ucelený přehled o vývoji klinik a ústavů na lékařské fakultě pražské univerzity v jednotlivých časových obdobích poskytuje publikace L. Hlaváčkové a P. Svobodného *Dějiny pražských lékařských fakult 1348-1990* (Praha, 1993) a biografické slovníky těchto autorů, v nichž jsou biogramy všech učitelů pražských fakult: *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348-1939, díl I. A-K* (Praha, 1988), *Biografický slovník pražské lékařské fakulty, díl II. L-Ž* (Praha 1993) a *Biographisches Lexikon der deutschen medizinischen Fakultät in Prag 1883 – 1945* (Praha, 1998). Z cizojazyčných děl je nutno zmínit publikaci o vývoji dermatovenerologie v německém jazykovém regionu autorů Albrechta Scholze, Karla Holubara a Güntera Burga *Geschichte der deutschsprachigen Dermatologie* (Weinheim, 2009).

Studiem ohlašovaných přednášek (z *Ordnung der Vorlesungen an der K. K. Universitaet zu Prag aus der Druckerei der k. k. Schulbücherverlagsverwaltung für Böhmen* v letech 1849-1883, a ze *Seznamu přednášek na C. K. České Karlo-Ferdinanské Universitě v Praze* v letech 1883-1920) jsem popsala a zhodnotila ucelený obraz pedagogického procesu.

Systematickou excerpcí odborných článků z dobových lékařských časopisů, studiem monografií, archivních pramenů, seznamů přednášek a osobních spisů, jsem zhodnotila vědecký a odborný vývoj oboru dermatovenerologie, přednášky i publikační aktivitu představitelů oboru dermatovenerologie. Z dostupných informací jsem vytvořila přehled institucionalizace lékařských odborných společností, přístrojové a laboratorní vybavení klinik včetně jejich umístění.

4 Výsledky

Česká dermatovenerologie se začala v Praze vyvíjet vlastně na německých základech. Teprve později se „počešťovala“ tak, jako tehdejší život vůbec. Novověká, speciálně na kožní choroby zaměřená dermatologie vděčí za svůj rozvoj Ferdinandu Hebrovi (1816-1880), narozenému v Brně. Ten, přijímaje nové poznatky Karla Rokitanského (1804-1878), dalšího významného Čecha, profesora patologie ve Vídni, budoval patologicko – anatomický systém kožních nemocí. Zrození zvláštního oboru nicméně nebylo jednoduché a Hebra musel překonávat mnohé překážky, třebaže byl velmi podporován jak Rokitanským, tak i plzeňským rodákem, profesorem vnitřního lékařství ve Vídni, Josefem Škodou (1805-1881). Vídeňská kožní klinika se tak stala střediskem dermatologie a jakousi mateřskou školou všech současných středoevropských klinik dermatovenerologie⁹.

První specializované oddělení kožních a syfilitických nemocí na pražské lékařské fakultě, a tím i rozvoj prvních, mimořádných přednášek z tohoto oboru, bylo vedeno příbramským rodákem Aloisem Krausem (1793-1947), od roku 1840 primářem oddělení, od roku 1844/45 prvním docentem a od roku 1847 mimořádným profesorem oboru kožních nemocí a syfidologie na pražské lékařské fakultě¹⁰.

Ve 40. letech 19. století se začala formovat na pražské univerzitě, potažmo i na lékařské fakultě, vědecky velmi pokrokově orientovaná generace univerzitních učitelů, označována jako první pražská lékařská škola.

⁹ Albrecht SCHOLZ, Karl HOLUBAR, Günter BURG, *Geschichte der deutschsprachigen Dermatologie*, Weinheim 2009, s. 229.

¹⁰ Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Alois Kraus a počátky dermatovenerologie na pražské lékařské fakultě*, DVT 2001, 34. ročník, č. 1, s. 53-61.

Z několikaměsíčního studijního pobytu ve Vídni u Ferdinanda Hebry se v roce 1846 do Prahy vrátil národnostně uvědomělý, duchaplný, všeobecně kulturně vzdělaný a společensky angažovaný dr. Jan Čejka (1812-1862). V roce 1860 byl jmenován primářem oddělení kožních a syfilitických nemocí, kde mohl své poznatky získané ve Vídni plně využít, čímž vlastně „přenesl“ Hebrovu dermatologickou školu do Prahy. Měl povolení přednášet o kožních chorobách, jeho přednášky se však nikdy skutečně nerozběhly¹¹.

Na uprázdněné místo po Krausově smrti v roce 1847 usedl Johann Waller (1811-1880). V roce 1851 obdržel titul mimořádného profesora kožních chorob a syfidologie. Waller byl výborným pozorovatelem a znalcem syfidologie¹². Vzepřel se učení identistů o stejném kontagiu kapavky a syfilis, a rovněž zavrhl teorii, že kapavka vede ke vzniku sekundární syfilis. Aby podpořil svou teorii, uskutečnil na tu dobu zcela nemyslitelný, a do té doby neprovedený pokus – pokus na lidech, proti čemuž tenkrát a samozřejmě i v současnosti stojí postulát humanity. „Naočkoval“ sekret ze syfilitických kondylomů a krev syfilitického pacienta tehdy nevléčitelně nemocným mladistvým pacientům. Po naočkování u nich došlo k rozvoji syfilis, o čemž dokládají jeho publikace – *Die Contagiosität der secundären Syphilis*¹³ a *Weitere Beiträge betreffend die Contagiosität der secundären Syphilis nebst einem Anhang über die Inokulation der Syphilis bei Thieren*¹⁴. V roce 1856 začal Waller suplovat na stolicí všeobecné patologie a farmakologie, kde získal v roce 1862 titul řádného profesora.

Do vedení pražské dermatologie se v roce 1863 dostal Vilém Petters (1826-1875), který systematicky přijímal pacienty s kožními a venerickými nemocemi na nově zřízená dvě specializovaná oddělení – pro choroby příjčné a kožní. Petters opakovaně žádal vídeňské ministerstvo o zřízení katedry dermatovenerologie na pražské lékařské fakultě. Až teprve v roce 1872 byly ministerstvem zřízeny dvě dermatovenerologické kliniky. Dvou proto, že vedle česky orientovaného Petterse, který jako první dermatovenerolog na pražské lékařské fakultě přednášel česky, se začal v seznamech přednášek objevovat německy orientovaný, ve Vídni vystudovaný Philip Joseph Pick, který přednášel patologii a terapii kožních nemocí na dermatologické poliklinice v Celetné ulici číslo 560, a to, stejně jako Petters, pětkrát týdně.

¹¹ Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Petr SVOBODNÝ, *BSPLF fakulty 1348-1939, díl I. A-K*, Praha 1988, s. 85-86.

¹² Milena JIRÁSKOVÁ, *Z úsvitu české dermatologie a syfidologie*, Čs. dermatologie, ročník 83, 2008 č. 3, s. 164-167.

¹³ Johann WALLER, *Die Contagiosität der secundären Syphilis*, Vierteljahrsschrift für die praktische Heilkunde, 1851, 1. čtvrtletí, s. 112-133.

¹⁴ Johann WALLER, *Weitere Beiträge betreffend die Contagiosität der secundären Syphilis nebst einem Anhang über die Inokulation der Syphilis bei Thieren*, Vierteljahrsschrift für die praktische Heilkunde, 1851, 3. čtvrtletí, s. 51-64.

Z rakouské strany byla neustálá tendence posilovat německy smýšlející a orientované profesory v pražském profesorském sboru. Ministerstvo z tohoto důvodu zamítlo jmenování Petterse mimořádným profesorem v roce 1872, a místo toho raději v roce 1873 jmenovalo mimořádným profesorem rakousky orientovaného Picka. Podle předběžné dohody pak bylo Pettersovo oddělení rozděleno na dvě dermatologické kliniky – první Pettersovu českou a druhou Pickovu německou. Dva roky pracovaly kliniky vedle sebe. Po smrti Petterse v roce 1875 jeho klinika zanikla¹⁵.

Primářem kožního oddělení se po Pettersově smrti stal v roce 1876 docent chirurgie a urologie Vilém Weiss (1835-1891). Weiss je známý zejména jako pozdější první profesor chirurgie na české lékařské fakultě¹⁶. Pro výuku dermatologie nevyužil hojný materiál kožního oddělení, a období Weissova primariátu v letech 1878 – 1882 lze označit za období stagnace ve vývoji pražské dermatovenerologie.

Po dlouhém boji byla v roce 1883 aktivována česká lékařská fakulta pražské univerzity¹⁷, a jmenováním Vítězslava Janovského (1847-1925) přednostou české kliniky pro kožní a syfilitické nemoci nastává zlaté období ve vývoji oboru kožních a pohlavních nemocí na pražské fakultě. Toto byl začátek novodobé éry české dermatovenerologické školy, a nepochybně bylo zvolení Janovského do vedení kliniky i oboru jako takového šťastná volba. Pod vedením Janovského vkročil náš obor do života nejenom u nás, nýbrž díky jeho velké osobnosti, vědecké úrovni a jazykovým znalostem, se stal známým i na světovém fóru. Janovský se nejdříve habilitoval z dějin lékařství a epidemiologie, a poté se pohroužil do oboru dermatovenerologie. Publikačně i vědecky byl velmi aktivní, popsal novou kožní nemoc – acanthosis nigricans, napsal první českou učebnici dermatovenerologie, vybudoval první českou kliniku kožních a pohlavních nemocí¹⁸, podporoval vzdělávání žen, ctěl zásady mravního a etického chování, potrpěl si na slušné chování, byl ředitelem dětské nemocnice¹⁹. Spolu se svým nástupcem prof. Šambergerem byl v roce 1919 spoluzakladatelem prvního českého odborného dermatovenerologického časopisu Česká dermatologie, dále

¹⁵ Eva ROZSÍVALOVÁ, *K historii dermato-venerologie na pražské lékařské fakultě*, Čs. dermatologie 1964, r. 39, s. 355-361.

¹⁶ Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Obsazení místa přednosty I. chirurgické kliniky pražské univerzity v roce 1880-1881*, ČLČ, 1984, s. 1514-1517.

¹⁷ Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Budování klinických pracovišť české lékařské fakulty v době rozdělení pražské univerzity*, Sborník lékařský, 85, 1983, č. 2, s. 59-64.

¹⁸ Jaroslav ŠTASTNÝ, *Ke stoletému jubileu cis. král. všeobecné nemocnice Pražské. Stručný přehled dějin a nynějšího stavu c. kr. všeobecné nemocnice v Praze.*, Praha, 1891.

¹⁹ Karel GAWALOWSKI, *K 100. výročí narození prof. Vítězslava Janovského*, Česká dermatologie, 1947, ročník XXIII., sešit 9, s. 281-306.

spoluzakladatelem a prvním předsedou České vědecké společnosti dermatovenerologické a Společnosti pro potlačování chorob pohlavních v roce 1922²⁰.

Po Janovského smrti nastalo pro jeho nástupce a dalšího přednostu české dermatovenerologické kliniky Františka Šambergera (1877-1944) nelehké období. Pokračovat v práci velikána Janovského, dostát jeho úrovni a pověsti v tuzemské i zahraniční vědecké obci, pokračovat ve zdařile zahájeném vývoji dermatovenerologie, nebylo jistě nic jednoduchého. Šamberger sice převzal fungující kliniku, která ale svým vybavením již nevyhovovala potřebám doby. Pod jeho vedením bylo postaveno nové křídlo kliniky, vznikl světloléčebný ústav, kosmetická ambulance, sérologická a histologická laboratoř s mykologickým oddělením i sexuologický ústav. Kromě toho byl aktivní i na poli evropské dermatologie, a byl spoluzakladatel Svazu slovanských dermatovenerologů²¹. Jeho píle a snaha vyvrcholila uspořádáním III. sjezdu slovanských dermatologů, a to v Praze, ve dnech 19. – 21. května 1934, jehož byl zároveň i předsedou²².

V roce 1939, po odchodu prof. Šambergera do penze, byl jmenován přednostou I. kožní kliniky lékařské fakulty Karlovy univerzity Karel Gawalowski (1890-1965)²³. Jeho pozice byla extrémně stížená politickou a vojenskou situací v Evropě. V době okupace byl Němci v roce 1943 vedení kožní kliniky zproštěn. Gawalowski potají, ale o to více odhodlaně, bojoval s nacizmem, a podporoval rodiny pronásledovaných lékařů. Po skončení II. světové války a osvobození naší republiky se znovu ujal kožní kliniky, a toto místo zdařile zastával až do svého odchodu do penze. V odborné oblasti byl Gawalowski průkopníkem roentgenoterapie a světloléčby v léčbě kožních nemocí, kterou systematicky zaváděl do české dermatologie a vytvořil doporučení pro léčbu kožní formy tuberkulózy²⁴.

Ve vývoji dermatovenerologie na pražské lékařské fakultě nelze opomenout její paralelní vývoj na německé lékařské fakultě, která, ačkoliv by se to mohlo jistě zdát, nebyla soupeřem, ale spíše souputníkem a v dobrém slova smyslu konkurentem české dermatovenerologie. Jistě toto nebylo v 70. a ani 80. letech 19. století jednoduché vzhledem k boji za českou rovnoprávnost pod tlakem vídeňského ministerstva tvrdě preferujícího rakousky orientované vědce. Nicméně po vyhasnutí nepřátelských emocí obě kliniky – česká i německá, pracovaly bok po boku.

²⁰ František ZÁRUBA, *Poznámky k historii Československé dermatologie, I. část: Profesor MUDr. Vítězslav Janovský, zakladatel české dermatovenerologie*, Čs. Derm. 65, 1990, č. 2, s. 116-119.

²¹ Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Petr SVOBODNÝ, *BSPLF, díl II. L-Ž.*, Praha 1993, s. 303-304.

²² Karel GAWALOWSKI, *III. sjezd Svazu slovanských dermatologů, Praha, 19. – 21. 5. 1934*, Česká dermatologie, 1934, 15. ročník, 9. sešit, s. 221-304.

²³ Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Petr SVOBODNÝ, *BSPLF 1348-1939, díl I. A-K*, Praha 1988, s. 203.

²⁴ Karel GAWALOWSKI, *První zpráva o činnosti světloléčebného ústavu pražské kožní kliniky za léta 1919-1920*, Česká dermatologie, 1921, 2. ročník, 7. sešit, s. 165-169.

Philip Joseph Pick (1834-1910), první přednosta německé dermatologické kliniky, popsal v roce 1900 novou klinickou jednotku – erythromeliu (dnes s užívaným názvem acrodermatitis chronica atrophicans), byl spoluzakladatelem časopisu *Archiv für Dermatologie und Syphilis* v roce 1869²⁵ a německé dermatologické společnosti v roce 1889, jejíž první kongres se konal v Praze, ve dnech 11. – 13. června 1889, pod jeho předsednictvím²⁶.

Jeho nástupce Karl Kreibich (1869-1932), úzce spolupracoval při řešení stěžejných problémů dermatovenerologie, zejména v boji proti šíření pohlavních nemocí, s Vítězslavem Janovským a Františkem Šambergerem, se kterými ho pojili nejenom kolegiální, ale i přátelské vztahy²⁷.

Spolupráce obou klinik byla rázně ukončena po smrti Kreibicha²⁸ v roce 1932 jmenováním Karla Greipla (do roku 1942 Bezeceho) (1901-1945) přednostou německé dermatologické kliniky. Greipl v pohnuté době nikdy nedosáhl vědeckého renomé ani profesní úrovně předchozích přednostů německé kliniky, a jako jeden z nejhorlivějších členů Německé národní socialistické strany v duchu své doby a ideálů slepě naslouchal a plnil příkazy v době okupace²⁹.

5 Diskuse

Obor dermatovenerologie na pražské lékařské fakultě byl založen, pilně rozvíjen, prodělal dětské nemoci i období pubertálního vzdoru. Po upevnění své pozice na domácím území pronikl, díky odborné práci a erudici svých představitelů, i do zahraničí. Přes všechny obtíže a překážky dovršil plnoletost a svéprávnost dnes již samostatného medicínského oboru. I když ani dnes nelze říct, že je obor na vědecké půdě plně odborně respektován, protože mýtus, že dermatovenerolog je „mastičkář“, který nic nevyлéčí, přetrvává i ve 21. století. Nicméně už na základě prací a léčby výše zmíněných dermatovenerologů, je tento názor neoprávněný.

Dermatovenerolog z přelomu 19. a 20. století by jistě hleděl s obdivem na možnosti diagnostiky a léčby kožních nemocí, jež máme na začátku 21. století k dispozici. Jenom léčba tolik rozšířené syfilidy byla v minulosti svízelná, trvající dlouhé týdny až měsíce, s nejasnou prognózou. V současné době syfilidu pohodlně a zcela účinně léčíme penicilinem.

²⁵ Ludwig WAELSCH, *Philip Joseph Pick (1834-1910)*, *Archiv für Dermatologie und Syphilis*, Band CIII., Heft 1, 1910, s. 1-20.

²⁶ Julius PAGEL, *Biographisches Lexikon hervorragender Ärzte des neunzehnten Jahrhunderts*, 1901, s. 1982-1981.

²⁷ Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Petr SVOBODNÝ, *Biographisches Lexikon der Deutschen Medizinischen Fakultät in Prag 1883-1945*, Praha, 1998, s. 121.

²⁸ František ŠAMBERGER, † *Prof. dr. K. Kreibich*, *Česká dermatologie*, 1932, 14. ročník, 3. sešit, s. 1-2.

²⁹ Albrecht SCHOLZ, Karl HOLUBAR, Günter BURG, *Geschichte der deutschsprachigen Dermatologie*, Weinheim 2009, s. 564-565.

V minulosti pacient například s rozsáhlým pemfigem byl vážně ohrožen na životě rizikem rozvoje septického stavu. Dnes je léčba pemfigu cílená, s dobrou prognózou nemocného. Na druhé straně, nemůžu jinak, než smeknout klobouk a vyjádřit obdiv nad vynalézavostí a intuicí výše zmíněných slavných dermatovenerologů, kteří často diagnózu tvořili „na koleni“, s minimem diagnostických a léčebných metod, a přesto dokázali pacientům pomoci a léčit je. Můžeme proto jenom doufat, že „moderní“ medicína a dermatovenerologie bude v nalézání odpovědí stejně houževnatá, jakou byla v jejích dětských letech, a že jí únava středního věku s náležitými neduhy neubere sílu a odhodlání pokračovat v řešení zásadních otázek.

6 Závěr

Moderní dermatovenerologie vycházela z poznatků a objevů svých tvůrců a zakladatelů oboru. Převzala a vyzkoušela všechny složky medicínského pokroku, ale i sama v mnohém přispěla k vyřešení rozmanitých otázek na poli alergologie, imunologie, dermatohistopatologie, biochemie či farmakologie. Ještě před 50 lety byl náš obor zcela ovládnán popisnou morfologií kožních příznaků, s níž ruku v ruce kráčela empirická terapie. Tyto skutečnosti ovšem vyplývaly ze složité povahy kožní patologie a variabilního klinického obrazu kožních diagnóz. Díky histopatologickému pokroku došlo k objasnění mnoha principů kožních nemocí. Rozvoj elektronové mikroskopie v 60. letech 20. století, genetiky, zdokonalování laboratorních a sérologických metod, vedlo postupně k zcela exaktním možnostem stanovení diagnózy kožního pacienta. Současné možnosti léčby – od místní léčby zevními přípravky až po nejmodernější biologickou či jinou systémovou léčbu hojně využívanou v dermatologii, posouvají obor dermatovenerologie na vyšší úroveň, která je ale pevně vystavěna na základech a práci dermatovenerologů 19. a 20. století.

Ale i dermatovenerologie v současnosti, stejně jako jiné medicínské obory, je postavena před problémy naší doby. I když věda o kožních a pohlavních nemocech urazila značný kus vývoje, je nutno podotknout, že každá doba nese své úskalí v podobě nových infekcí, onkologických onemocnění, komplikací léčby. Je možné tudíž předpokládat, že každá doba přinese nutnost hledat odpovědi na nové otázky.

Závěrem uvedu větu prof. Trýba z článku uveřejněného při příležitosti úmrtí Vítězslava Janovského: *„To věděl Janovský už velmi dávno, a proto neustával učit se jazykům, udržoval horlivě styky zahraniční a nabádal nás, abychom co nejvíce použili cest, které nám do cizích ohnisek vědy vyšlapal. Milujíce svůj národ, nezapomeneme, že je povinností žáků Janovského*

dobře pracovati a ukázati velkým národům, že i u nás jsou poctivá srdce a pilné ruce ochotné k spolupráci s nimi o lepší los lidstva“³⁰.

Současná doba ukazuje, že cesty vyšlapané profesorem Janovským a jeho kolegy nezarůstají, ale jsou pečlivě udržovány a dále rozvíjeny současnými představiteli české dermatovenerologie a jejich uznáním na mezinárodním vědeckém poli.

Ať jsou nám proto úspěchy a pilná práce zakladatelů a tvůrců oboru dermatovenerologie na pražských lékařských fakultách inspirací a motivací pokračovat ve vědecké práci a dalším rozvoji moderní dermatovenerologie.

7 Použitá literatura

Karel ČERNÝ, *Prostituce na počátku století*, Kuděj 2001/1, 3. ročník, s. 60-66.

Karel GAWALOWSKI, *K 100. výročí narození prof. Vítězslava Janovského*, Česká dermatologie, 1947, ročník XXIII., sešit 9, s. 281-306.

Karel GAWALOWSKI, *První zpráva o činnosti světloléčebného ústavu pražské kožní kliniky za léta 1919-1920*, Česká dermatologie, 1921, 2. ročník, 7. sešit, s. 165-169.

Karel GAWALOWSKI, *III. sjezd Svazu slovanských dermatologů, Praha, 19. – 21. 5. 1934*, Česká dermatologie, 1934, 15. ročník, 9. sešit, s. 221-304.

Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Alois Kraus a počátky dermatovenerologie na pražské lékařské fakultě*, DVT 2001, 34. ročník, č. 1, s. 53-61.

Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Obsazení místa přednosta 1. chirurgické kliniky pražské univerzity v roce 1880-1881*, ČLČ, 1984, s. 1514-1517.

Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Budování klinických pracovišť české lékařské fakulty v době rozdělení pražské univerzity*, Sborník lékařský, 85, 1983, č. 2, s. 59-64.

Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Eva ROZSÍVALOVÁ, *Studium a přednášky na lékařské fakultě pražské univerzity v letech 1690-1848*, Praha 1984.

Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Petr SVOBODNÝ, *Dějiny všeobecné nemocnice 1790-1952*, Praha 1990.

Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348-1939, díl I. A-K*, Praha 1988.

Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Petr SVOBODNÝ, *Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348-1939, díl II. L-Ž.*, Praha 1993.

³⁰ Antonín TRÝB, *Za prof. dr. V. Janovským*, Česká dermatologie, 1925, 6. ročník, 7. sešit, s. 204-207.

- Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Petr SVOBODNÝ, *Biographisches Lexikon der Deutschen Medizinische Fakultät in Prag 1883-1945*, Praha, 1998.
- M. M. HUDSON, R. S. MORTON, *Fracastoro and syphilis: 500 years on*, *The Lancet*, vol. 348, 1996, s. 1495.
- Milena LENDEROVÁ, *Chytila patrola aneb prostitute za Rakouska i republiky*, Praha 2002.
- Milena JIRÁSKOVÁ, *Z úsvitu české dermatologie a syfidologie*, *Čs. dermatologie*, ročník 83, 2008 č. 3, s. 164-167.
- Zuzana KRUŽICOVÁ, Naděžda VOJÁČKOVÁ, *Dějiny prostitute*, *Česká dermatovenerologie*, 2011/2, ročník 1, č. 2, s. 52-55.
- Julius PAGEL, *Biographisches Lexikon hervorragender Ärzte des neunzehnten Jahrhunderts*, 1901.
- Eva ROZSÍVALOVÁ, *K historii dermato-venerologie na pražské lékařské fakultě*, *Čs. dermatologie* 1964, r. 39, s. 355-361.
- Virendra N. SEHGAL, Prashant VERMA, Kingsuk CHATTERJEE et al., *Origin and evolution of syphilis: drifting myth*, *Skinmed*, 2012, 10(1), s. 8-12.
- Albrecht SCHOLZ, Karl HOLUBAR, Günter BURG, *Geschichte der deutschsprachigen Dermatologie*, Weinheim 2009.
- František ŠAMBERGER, † *Prof. dr. K. Kreibich*, *Česká dermatologie*, 1932, 14. ročník, 3. sešit, s. 1-2.
- Jaroslav ŠŤASTNÝ, *Ke stoletému jubileu cis. král. všeobecné nemocnice Pražské. Stručný přehled dějin a nynějšího stavu c. kr. všeobecné nemocnice v Praze.*, Praha, 1891.
- Antonín TRÝB, *Za prof. dr. V. Janovským*, *Česká dermatologie*, 1925, 6. ročník, 7. sešit, s. 204-207.
- Ludwig WAELSCH, *Philip Joseph Pick (1934-1910)*, *Archiv für Dermatologie und Syphilis*, Band CIII., Heft 1, 1910, s. 1-20.
- Johann WALLER, *Die Contagiosität der secundären Syphilis*, *Vierteljahrsschrift für die praktische Heilkunde*, 1851, 1. čtvrtletí, s. 112-133.
- Johann WALLER, *Weitere Beiträge betreffend die Contagiosität der secundären Syphilis nebst einem Anhang über die Inokulation der Syphilis bei Thieren*, *Vierteljahrsschrift für die praktische Heilkunde*, 1851, 3. čtvrtletí, s. 51-64.
- František ZÁRUBA, *Poznámky k historii Československé dermatologie, I. část: Profesor MUDr. Vítězslav Janovský, zakladatel české dermatovenerologie*, *Čs. Derm.* 65, 1990, č. 2, s. 116-119.

František ZÁRUBA, *Všeobecná nemocnice v Praze a historie kožních klinik*, Čs. dermatologie r. 69, 1994 č. 3, s. 162-164.

8 Seznam publikací autora

8.1 Seznam publikací k tématu disertační práce

Zuzana KRUŽICOVÁ, *K základům první dermatovenerologické kliniky – II. část*, Česká dermatovenerologie, 2013/2, ročník 3, č. 2, s. 123-127.

KRUŽICOVÁ, Zuzana: *K základům první dermatovenerologické kliniky – I. část Vilém Petters (1826-1875)*, Česká dermatovenerologie, 2013/1, ročník 3, č. 1, s. 53-59.

KRUŽICOVÁ, Zuzana: *Je syfilis opravdu infekční? Johann Waller a jeho důkaz*, Česká dermatovenerologie, 2012/4, ročník 2, č. 4, s. 260-263.

KRUŽICOVÁ, Zuzana: *Z dalšího rozvoje české dermatovenerologie aneb jak to bylo po Krausovi a role Josefa Čejky v české dermatovenerologii*, Česká dermatovenerologie, 2012/3, ročník 2, č. 3, s. 189-192.

KRUŽICOVÁ, Zuzana: *Od prostituce k dermatovenerologii*, Česká dermatovenerologie, 2012/2, ročník 2, č. 2, s. 120-123.

KRUŽICOVÁ Zuzana, VOJÁČKOVÁ Naděžda: *Dějiny prostituce*, Česká dermatovenerologie, 2011/2, ročník 1, č. 2, s. 52-55.

KRUŽICOVÁ, Zuzana: *Původ a léčba syfilis – “metly novověku”*, Česká dermatovenerologie, 2011/1, ročník 1, č. 1, s. 57-58.

KRUŽICOVÁ, Zuzana: *Zprávy z literatury – Geschichte der deutschsprachigen Dermatologie (History of German Language Dermatology)*, autoři: Albrecht Scholz, Karl Holubar, Günter Burg, ISBN 978-3-00-026784-0, Dějiny věd a techniky, 2011, 1, s. 69-70.

KRUŽICOVÁ, Zuzana: *History of Diagnostics in Dermatovenerology on Medical Faculty in Prague*. Prague Medical Report, 2009, vol. 110, No. 2, p. 159-164.

8.2 Ostatní publikace

VAŇOUSOVÁ, Daniela, ZÁKOUCKÁ, Hana, KRUŽICOVÁ, Zuzana, JŮZLOVÁ, Kateřina, MACHALA, Ladislav, ROZSYPAL, Hanuš, JILICH, David, STAŇKOVÁ, Marie, VOJÁČKOVÁ, Naděžda, HERCOGOVÁ, Jana: *Lymphogranuloma venereum – nová STD v našich podmínkách*, Česká dermatovenerologie, 2013/1, ročník 3, č. 1, s. 33-38.

ROB, Filip, KRUŽICOVÁ, Zuzana, VAŇOUSOVÁ, Daniela, HERCOGOVÁ, Jana: *Condylomata acuminata*, Česká dermatovenerologie, 2012/4, ročník 2, č. 4, s. 212-221.
SEČNÍKOVÁ, Zuzana, RAJSKÁ, Lucie, KRUŽICOVÁ, Zuzana, VOJÁČKOVÁ, Naděžda, HERCOGOVÁ, Jana: *Hernia inguinalis?*, Česká dermatovenerologie, 2012/4, ročník 2, č. 4, s. 254-256.

VOJÁČKOVÁ, Naděžda, KRUŽICOVÁ, Zuzana, VRBOVÁ, Lucie, SEČNÍKOVÁ, Zuzana: *Maligní melanom*, Česká dermatovenerologie, 2012/2, ročník 2, č. 2, s. 76-84.

KRUŽICOVÁ, Zuzana: *Maligní melanom*. Postgraduální medicína 2010, 12, č. 4, s. 415-424.

KAPITOLY V MONOGRAFIÍCH

KRUŽICOVÁ, Zuzana, HERCOGOVÁ, Jana: *Kouření a kůže* in *Závislost na tabáku*, Eva Králíková a kolektiv, s. 311-317, Břeclav 2013, ISBN: 978-80-904217-4-5.

KRUŽICOVÁ, Zuzana: *History of Dermatovenerology on Medical Faculty in Prague*. Bologna (Italy): Medimond 2009, s. 163-169, ISBN:978-88-7587-536-7.